

Prečo revolucionári odmietajú trest smrti?

Michał Walach

19. augusta 2020 ✚ *História*

Jacek Bartyzel je profesorom spoločenských vied a autorom množstva kníh, najmä z oblasti politológie. Otázky kládol Michał Walach

Ako sa tradičná kresťanská filozofia pozerala na trest smrti?

V podstate sú všetky svedectvá v tejto veci jednoznačné. Trest smrti je v kresťanskom zmýšľaní považovaný za dovolený prostriedok napravenia spravodlivosti narušenej zločinom.

Tak tomu bolo vždy počínajúc Novým zákonom. Nebudem sa vracáť k Starému zákonu, pretože v ňom je trest smrti niečím úplne samozrejým. Máme list sv. Pavla Rimanom, v ktorom apoštol píše: „Ak konáš zlo, boj sa; pretože nie nadarmo nosí (svetská vrchnosť) meč“ (Rím 13, 4). A dodáva, že tento meč je Božím nástrojom k vymeraniu spravodlivosti tým, čo páchajú zlo. Už tu máme veľmi dôležité upresnenie, ktoré je odpoveďou na námietky odporcov trestu smrti, že vymeranie takéhoto trestu je len ľudským jednaním, že sa jedná o pozitívne ľudské právo, ktoré je nedokonalé. Na to je možné odpovedať, že človek sám osebe skutočne nemá právo vymerať trest, najmä takejto povahy, ale môžeme to rozšíriť aj ďalej: človek sám osebe vôbec nemá právo niečo prikazovať druhému človeku. Tým by ale došlo k popretiu samotnej myšlienky authority. Preto tiež trest a právo, ktoré človek stanovuje, pôsobia, ako hovorí sv. Pavol, ako nástroj Boží. Právo vymeriavať tresty vychádza práve z toho, že je k tomu človek zmocnený Bohom.

V každom dejinnom období nájdeme na zmienenú tému množstvo výrokov vrátane pápežských. Najstaršou zmienkou, čo sa týka pápežov, je, pokiaľ mi je známe, výrok pápeža Inocenta I. zo začiatku piateho storočia. Od tej doby nachádzame u ďalších pápežov, ktorí sa k danej problematike až do Pia XII. vyjadrovali, jednoznačný postoj dovoľujúci trest smrti. To isté sa týka aj katechizmov. Takzvaný Tridentský (Rímsky) katechizmus zo šestnásteho storočia hovorí, že k právu svetskej moci patrí popravovanie zločincov a že sa nejedná o žiadne previnenie, pretože tým jednájú podľa vôle Božej.

Rovnaký názor majú aj poprední teológovia. Jedným z prvých vyjadrení z dôb staroveku sú slová sv. Klementa Alexandrijského z tretieho storočia. Svätec píše o tom, že zákon týmto oddeľuje chorú časť tela spoločnosti. Podobne hovorí tiež najväčší z teológov a učiteľov Cirkvi – sv. Tomáš Akvinský.

Niektorí odporcovia trestu smrti sa, pochopiteľne, odvolávajú na do istej miery odlišné vyjadrenia posledných pápežov, teda Jána Pavla II. a Benedikta XVI., ale ich postoj sa predsa len líši od zmeny, ku ktorej teraz došlo.

Aj keď je nesporné, že Ján Pavol II. bol osobne odporcom používania trestu smrti a zaviedol do katechizmu určité výhrady, tak on a ani Benedikt XVI. nespochybňovali samotnú oprávnenosť trestu smrti. Encyklika Jána Pavla II., *Evangelium vitae*, ani znenie daného paragrafu v katechizme nevyklúčujú, že boli a môžu byť prípady nevyhnutnej nutnosti uplatňovania takéhoto trestu. Pápež nespochybňoval jeho mravnú dovolenosť, len naznačoval, že prípady takejto nevyhnutnej nutnosti sú úplne ojedinelé, pokiaľ k nim vôbec

dochádza. Možno sa teda nejednalo o bezpodmienečný nesúhlas s trestom smrti. Nebolo to odmietnutie samotnej mravnej oprávnenosti tohto trestu, aj keď je tu celkom zrejmá nechúť k jeho uplatňovaniu.

To je však iná otázka. Pre katolícku tradíciu je v tomto ohľade samozrejmé, že trest smrti má byť uplatňovaný zdržanlivo a s rozvahou, že sa jedná o krajný prostriedok, smutnú nutnosť. Všeobecnou snahou kresťanstva je, aby nedochádzalo k prelievaniu krvi.

Objavili sa v Cirkvi pred II. vatikánskym koncilom hlasy proti tomuto učeniu o treste smrti?

Odpor proti trestu smrti sa objavoval v heretických hnutiach, a aj to nie vo všetkých.

Treba ale priznať, že v predkonštantínovskom období, keď bolo kresťanstvo z pohľadu práva „nezákonnou poverou“ a náboženstvom, ktorého vyznávanie sa trestalo, množstvo kresťanov, pochopiteľne, trest smrti odmietalo, ale nikdy nie úplne. V patristickom období proti trestu smrti vystupoval Tertulián a na gréckom Východe Órigenés. Nikdy však nehlásali, že by sa jednalo o úplne neprípustný trest, ale neboli mu naklonení.

S podobným postojom sa môžeme stretnúť aj neskôr, ale môžeme to chápať ako osobný názor danej osoby alebo prejav určitej citlivosti. Rozhodné odsúdenie, teda také, ktoré odmieta dovoliť trest smrti, nájdeme len v hnutiach odpadlíkov, teda mimo Cirkvi, ako napríklad u poľských bratov, ktorí boli z rovnakého dôvodu pacifistami a odmietali sa zúčastňovať vojny. Ale to je skôr výnimka.

Aké myšlienkové prúdy stáli za rozšírením odporu k trestu smrti?

Rozšírenie nesúhlasu s trestom smrti je úspechom zosvetšenej mentality, nátlaku „magistéria sveta“ na magistérium Cirkvi. Začalo sa to výrazne prejavovať v osemnástom storočí, v dobe tzv. osvietenstva, kedy okrem iných pôsobil markíz Cesare Beccaria, prvý teoretik zrušenia trestu smrti, ktorý mal značný vplyv na zákonodarstvo svojej doby. Práve pod jeho vplyvom zrušil vtedajší toskánsky veľkvojvoda a neskorší cisár Leopold II. v Toskánsku trest smrti.

Je istým paradoxom, že keď sa pozrieme na najkrvavejších revolucionárov, tak boli často odporcami trestu smrti. Mazimilien Robespierre pôsobil pred francúzskou revolúciou v združení pre zrušenie trestu smrti. Avšak zločiny, ktorých sa dopúšťal v priebehu revolúcie, v dobe Veľkého teroru, sú všeobecne známe.

Dokonca aj za Jozefa Stalina bol v Sovietskom zväze zrušený trest smrti, čo bolo vtipne zachytené v jednom zo Solženicinových románov. Popisuje sa v ňom zmyslený rozhovor náčelníka gulagu so zástupcom ministra vnútra, Abakumovom, ktorý odovzdáva súdruhovi Stalinovi žiadosť o znovuzavedenie trestu smrti. Dôvod? Aj tak sa vraždí, a keďže oficiálne neexistuje trest smrti, vznikajú tým problémy v účtovníctve tábora – nie je možné zapisovať vykonané popravy.

Z čoho vyplýva odpor revolucionárov k trestu smrti?

Tento postoj zásadne vyplýva z jednej veci: v zosvetštenom myslení je časný život najvyšším dobrom. Pokiaľ neexistuje posmrtný život, pokiaľ neexistuje večná odmena alebo trest, potom smrť musí byť vnímaná ako najväčšie zlo a zmarenie života nie je škandálom len morálnym, ale priamo existenciálnym. To je dané hierarchiou dohier. Pre kresťana je najvyšším dobrom duševné dobro a večná spása. Z toho pohľadu môže mať smrť, dokonca aj tá, ktorá je trestom za spáchané činy, spásonosný zmysel.

Výborne nám to zobrazuje príbeh dobrého lotra na Golgote. Práve preto, že s pokorou prijal spravodlivosť rozsudku a zároveň prosil o milosrdenstvo (nie v zmysle pozemskej záchrany, ale aby sa za neho Pán Ježiš prihovril, keď bude u Otca), sa mu dostalo okamžitého odpustenia a, ako sa často spomína, stal sa prvým spaseným človekom v dejinách. Keďže ale mizne nadprirodzený pohľad, tak je skutočne ťažké sa zmieriť s tým, že je konečný ľudský život prerušený zásahom systému spravodlivosti.

Nakoľko je možné takýto prístup pochopiť u neveriacich ľudí, ktorí nepoznajú väčšie dobro ako časný život, tak je nepochopiteľné a neprijateľné prenikanie takéhoto uvažovania a duchovného postoja do kresťanstva, pretože predstavuje jeho radikálne popretie. Keby to tak bolo, tak by najdôležitejšia rada evanjelia znela: zachovaj svoj časný život za každú cenu čo najdlhšie. Ale to je, slovami otca Józefa Bocheňského, v najlepšom prípade „múdrostou tohto sveta“, a nie múdrostou evanjelia. Kresťan by nemal žiť a zmýšľať len podľa múdrosti tohto sveta.

V diskusiách o treste smrti a väzenskom systéme sa veľa hovorí o resocializačnej a prevenčnej stránke celej veci. Stále menej často je trest chápaný ako narovnanie narušenej spravodlivosti spáchaným zlom. Je táto zmena tiež dôsledkom zosvetšteného myslenia?

Samozrejme. Máme tu čo dočinenia s novým chápaním trestu a trestného práva všeobecne. Kresťanstvo, rovnako ako klasická filozofia, vždy vychádzalo z toho, že každý trest má retribučný účel, čiže má narovnávať, nakoľko je to možné, keďže v prípade vraždy nenavrátíme obeti život, mravný a spoločenský rád. Oproti tomu v argumentácii, ktorá sa objavuje ako v znení zmieneného paragrafu katechizmu, tak aj v osobných Františkových vyhláseniach, máme úplne iný právnický jazyk a inú právnu náuku. Náuku, ktorá nie je ani klasická, ani kresťanská, ale zosvetštená a liberálna.

V dnešnom chápaní trestu prevláda otázka resocializácie, aby sa páchatel začlenil do spoločnosti. V takomto prípade je skutočne nutné trest smrti odmietnuť, pretože popravou dozaista nedôjde k začleneniu zločincov do spoločnosti. To je ale teologický omyl, mravný omyl a omyl vo filozofii práva.

V novom znení paragrafu katechizmu čítame, že zmena bola nutná, pretože sa rozšírilo nové chápanie zmyslu trestov. To je situačný argument odvolávajúci sa na prevládajúce zmýšľanie, sociálnu psychológiu, teda jav, ktorý je svojím spôsobom skutočný, pretože propaganda proti trestu smrti má veľký vplyv a dopad na právne systémy súčasných štátov, ale nejedná sa o vecný postoj.

Dovolenie alebo nedovolenie trestu smrti má byť zdôvodnená na základe rozvažovania náležiacého filozofii alebo mravnej teológii, nie na základe toho, čo si kto myslí. Je to, ak máme použiť klasické rozlíšenie z noetiky, nahradenie pravdy (*alétheia*) názorom (*doxa*). Sme tu svedkami nasledujúceho zmýšľania: niekto zastáva nejaký názor, tento názor je prevažujúci, a tak mu musíme prispôbiť mravné učenie, ktoré by malo mať dogmatickú a nemennú povahu, teda danú z jednej strany rozumom a z druhej zjavením. Tu máme ale dočinenia s nejakým sociálno-psychologickým akože zjavením, ktoré vyžaduje zmenu postoja. To je absurdné.

Navyše okolnosti a verejná mienka sú veci nestále. Za desať alebo dvadsať rokov sa môžu značne zmeniť. Keď za desať alebo dvadsať rokov, a nie je to len fantázia, ale niečo pravdepodobné, dôjde následkom zaplavovania Európy imigrantmi z iných civilizácií, ľuďmi s inou mentalitou, k dramatickým nepokojom,

alebo dokonca k pouličným bojom, tak sa môže kyvadlo spoločenských nálad vychýliť na druhú stranu. Vo verejnej mienke sa môže objaviť extrémny a neprimeraný tón, že každého cudzinca je nutné zastreliť alebo obesiť. A čo potom? Dôjde zas k zmene náuky, pretože sa zmenilo „vedomie Božieho ľudu“, ktorý zo strachu prahne po pomste a žiada krv nájazdníkov? Je to veľmi nebezpečná cesta a prístup spočívajúci v prispôbovaní mravného učenia prevládajúcemu názoru.

V odôvodnení nedávnej zmeny čítame, že „boli vyvinuté účinnejšie detenčné systémy, ktoré zaisťujú náležitú obranu občanov, a zároveň páchatelovi definitívne neodmietajú možnosť nápravy“. Neprijali ale autori, prinajmenšom v uvedenej vete, eurocentristický pohľad a nestotožnili situáciu na starom kontinente s celým svetom? Je v menej rozvinutých a nestabilných krajinách vôbec možné vynucovanie spravodlivosti bez hypotetického trestu smrti?

To je vlastne rétorická otázka. Je samozrejmé, že rozvinuté detenčné systémy vyžadujú veľmi vysokú mieru organizácie spoločnosti, ktorú nenájdeme všade, a dokonca ani nie na väčšine miest na svete.

Ale ja by som upozornil na niečo iné. Vidíme tu veľmi nebezpečné myslenie, ktoré nechceme považujeme za samozrejmosť, či dokonca žiadúci stav vecí, kedy bude celá spoločnosť podrobená natoľko totálnej kontrole a dohľadu, že možní páchatelia budú zneškodnení vlastne ešte predtým, než sa vôbec rozhodnú dopustiť akéhokoľvek trestného činu. Je to desivá vízia Veľkého Panoptikonu ako u Jeremyho Benthamu¹, kde už nielen zločinci, ale všetci, keďže každý z nás, dá sa povedať, je potenciálnym zločincem, budú pod stálym dozorom neviditeľného strážcu, ktorý všetkých kontroluje a nedovoľuje nám stať sa zlými, aj kebyže chceme. To je príšerné.

© Všetky práva vyhradené. Článok bol prebraný z partnerského webu PCH24.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/preco-revolucionari-odmietaju-trest-smrti/>